

О. М. Потопахіна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова,
член Громадської організації
«Спілка юристів Одеської області»

А. С. Кисель

студентка економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Розвиток молодого покоління та задоволення його потреб є надзвичайно важливим напрямком діяльності держави та запорукою прогресу у різних сферах життя. Особливу роль у цьому процесі відіграє охорона прав неповнолітніх, у тому числі захист їх трудових прав. Вітчизняне законодавство закріплює ряд гарантій та пільг для вказаних суб'єктів трудових правовідносин.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що неповнолітнім притаманні певні вікові фізіологічні та психологічні особливості, які мають наслідком підвищену вразливість та сприйнятливність до зовнішніх факторів. У зв'язку з цим особлива увага повинна приділятися збереженню здоров'я молоді, створенню сприятливих умов для її повноцінного розвитку.

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці у галузі трудового права сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених-трудівників: Л. П. Амелічевої, Ю. В. Баранюк, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедиктова, Л. П. Гаращенко, М. І. Іншина, Д. М. Кравцова, Л. І. Лазор, В. В. Лазор, П. Д. Пилипенка, С. М. Прилипка, О. І. Процевського, В. Г. Ротаня, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, І. І. Шамшиної, В. І. Щербини, О. М. Ярошенка та ін.; З. С. Богатиренка, Р. Джонстона, І. Я. Кисельова, А. М. Лушнікова, М. В. Лушнікової, С. П. Мавріна,

Ю. П. Орловського, Д. В. Черняєвої, Т. В. Чубарової, А. Хопкінса, Л. Хотана, Є. Б. Хохлова, Н. Н. Шептуліної та ін.

Проте вказана тема потребує переосмислення та подальших досліджень, зокрема щодо приведення національного законодавства в даній сфері у відповідність до міжнародних стандартів. На сьогодні молодь складає значну частину трудових ресурсів. Так, згідно з даними Міжнародної організації праці, станом на 2018 рік найбільша частка неповнолітніх працює в сільському господарстві (75–80 %), приблизно 10 % працюють в обробній промисловості, решта — у сфері обслуговування [1, с. 71]. При цьому понад 540 мільйонів працівників у віці від 15 до 24 років працюють на роботі зі шкідливими умовами праці, що складає 15 % працездатного населення планети. Травматизм серед працівників віком до 24 років приблизно на 40 % вищий, ніж серед осіб віком старше 24 років. В Україні станом на 2018 рік майже кожен третій працівник є особою віком від 15 до 24 років [2].

Стандарти у сфері охорони праці неповнолітніх закріплені в багатьох міжнародних документах. Одним з головних міжнародних актів в цій сфері є Європейська соціальна хартія від 03.05.1996. Так, у ст. 7 зазначеного документа закріплено, що мінімальний вік прийняття на роботу з небезпечними та шкідливими умовами праці становить 18 років; покладено на Сторони обов'язок забезпечити особливий захист підлітків від фізичних і моральних ризиків; передбачено, що працівники молодше 18 років підлягають регулярному медичному огляду тощо [3].

Крім того, норми з охорони праці неповнолітніх закріплені у Директиві Ради Європейського Союзу № 94/33/ЕС «Про захист працюючої молоді» від 22.06.1994, Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989 та інших документах.

Нормативно-правове регулювання у сфері охорони праці неповнолітніх здійснюється Кодексом законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII, законами України «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII, «Про охорону дитинства» 26.04.2001 № 2402-III, «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 № 2998-XII,

«Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI та численними підзаконними нормативно-правовими актами.

Так, у Кодексі законів про працю України (далі — КЗпП України) трудові правовідносини за участю неповнолітніх регулюються главою XIII, яка має назву «Праця молоді». Згідно зі ст. 187 КЗпП України неповнолітні у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а що стосується охорони праці, робочого часу тощо, вони користуються пільгами, встановленими законодавством України [4]. Вказане можна пояснити особливостями організму неповнолітніх та відсутністю в них необхідної підготовки.

За загальним правилом, закріпленим в ст. 188 КЗпП України, на роботу дозволяється приймати осіб з 16 років. При цьому за згодою одного із батьків можуть, в якості винятку, прийматись на роботу особи, які досягли 15 років. Допускається прийняття на роботу неповнолітніх віком з 14 до 15 років для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не заважає процесу навчання [4]. Проте чинне законодавство України не містить визначення легкої роботи та не визначає види робіт, які належать до легких.

Визначення легкої праці відсутнє й у проекті Трудового кодексу України від 27.12.2014 № 1658 (далі — проект ТК України). Натомість у вказаному проекті зазначено, що перелік видів легких робіт, до виконання яких може бути залучено осіб віком до 15 років, затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері праці та соціальної політики [5]. Детальні ознаки легкої праці закріплені в ст. 3 Директиви Ради ЄС № 94/33/ЄС «Про захист працюючої молоді» [6].

На нашу думку, закріплення у КЗпП визначення легкої роботи сприятиме посиленню гарантій захисту трудових прав неповнолітніх. До ознак такої роботи можна віднести наявність простих і чітко сформульованих завдань, можливість виконати таку роботу без значних фізичних зусиль, обмежену тривалість робочого дня тощо.

Вітчизняним законодавством, зокрема ст. 190 КЗпП України, заборонено застосовувати працю неповнолітніх на важких робо-

тах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах [4]. Перелік наведених робіт затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31.03.1994 № 46. Даний нормативний акт містить види робіт та конкретні назви професій, які не можуть бути застосовані до неповнолітніх. Такі види робіт поділені на 37 угруповань, які включають значну кількість підвидів робіт та професій [7].

Схожі положення передбачені ст. 11 Закону України «Про охорону праці», відповідно до якої не допускається залучення осіб молодше вісімнадцяти років до праці на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні, а також до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми [8].

Такі норми передбачені Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22.03.1996 № 59 «Про затвердження граничних норм підіймання і переміщення важких речей неповнолітніми», в якому передбачено, що підлітки не можуть бути призначені на роботи, пов'язані лише з підійманням важких речей; робота підлітків з вантажами не може перевищувати третину робочого часу; вага вантажу, який повинні підіймати підлітки, не повинна перевищувати граничних норм [9].

Необхідно звернути увагу на те, що на сьогодні чинним є Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з роботами зі шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної безпеки від 30.12.1994 № 130, яким регламентована можливість неповнолітніх проходити виробничу практику та виробниче навчання на підприємствах зі шкідливими умовами праці, якщо такі підприємства атестовані та відповідають нормативним актам про охорону праці [10]. В цьому, на думку В. О. Дмитрієва та Т. М. Маліновської, можна побачити певну законодавчу колізію, оскільки українське законодавство містить Перелік важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких заборонено застосовувати працю неповнолітніх, і одночасно надає можливість проходити відповідну практику та навчання за такими роботами [11, с. 301].

На законодавчому рівні, зокрема в ст. 191 КЗпП України, закріплено також, що неповнолітні приймаються на роботу виключно після попереднього медичного огляду, а в подальшому (до досягнення ними 21 року) щорічно підлягають такому огляду. Порядок їх проведення встановлений наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій» від 21.05.2007 № 246.

Крім цього, неповнолітнім заборонено працювати вночі та виконувати надурочні роботи (ст. 192 КЗпП України). Норми виробітку для неповнолітніх встановлюються, виходячи з норм виробітку для дорослих робітників, пропорційно скороченому робочому часу для осіб, що не досягли 18 років. Заробітна плата працівникам при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи.

Отже неповнолітня працююча молодь є особливою категорією населення, якій при виконанні трудової діяльності надаються додаткові трудові пільги та гарантії, які враховують вік, стан здоров'я неповнолітніх та умови праці на підприємстві. В цілому законодавство України у сфері охорони праці неповнолітніх відповідає стандартам та вимогам, закріпленим у міжнародних документах. Однак за сучасних умов деякі положення національного законодавства потребують вдосконаленн; у національному законодавстві, науковій доктрині, проєкті Трудового кодексу України необхідно звернути увагу на концепцію охорони праці розвинених країн Заходу; підсилити вплив соціальних партнерів на покращення ситуації у сфері охорони праці неповнолітніх працівників тощо.

Література

1. Пузирна Н. С. Особливості регулювання праці неповнолітніх: міжнародний досвід для України. *Держава та регіони*. Серія : Право. № 4(62). С. 69–73.
2. Гасло Всесвітнього дня охорони праці в 2018 році: «Захищене і здорове покоління». 2018. URL: https://www.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=43440&lang=ukr&news_

- code=gaslo-vsesvitnogo-dnya-okhoroni-pratsi-u-2018-rotsi---zakhischene-i-zdorove-pokolinnya-- (дата звернення: 13.03.2019).
3. Європейська соціальна хартія : Міжнародний документ від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 16.03.2019).
 4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 12.03.2019).
 5. Трудовий кодекс України [Електронний ресурс]: проект Закону України від 27.12.2014 № 1658. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 (дата звернення: 12.03.2019).
 6. Директива Ради Європейського Союзу № 94/33/ЄС «Про захист працюючої молоді» : Міжнародний документ від 22.06.1994. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/28422960/> (дата звернення: 14.03.2019).
 7. Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх (ДНАОП 0.03–8.07–94) : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31.03.1994 № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-94> (дата звернення: 17.03.2019).
 8. Про охорону праці: Закон України 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 11.03.2019).
 9. Про затвердження граничних норм підіймання і переміщення важких речей неповнолітніми: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.03.1996 № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-96> (дата звернення: 15.03.2019).
 10. Про затвердження Положення про порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з роботами із шкідливими та важкими умовами праці, а також з роботами підвищеної небезпеки: Наказ Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 30.12.1994 № 130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0014-95> (дата звернення: 17.03.2019).
 11. Дмитрієв В. О., Маліновська Т. М. Особливості експертного дослідження в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності неповнолітніх. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 16. С. 297–304.